

قدیمی ترین آرشیو تشکیلات مذهبی در ایران

شکل گیری هسته اولیه مرکز اسناد آستان قدس رضوی از دوره صفوی و در کتابخانه بود. این کتابخانه در جوار حرم حضرت رضا(ع) در سده های نخستین قرن ۱۰ه.ق. شکل گرفت و تمامی آثار مکتوب وقفی و اهدایی در آن نگهداری و ضبط شد. هر چند پیش از آن، از قرن ۵۴.ق. قرآنها و جزوات قرآنی که وقف روضه منوره شده بود در قرآن خانه نگهداری می شد.

از جمله آثار خطی که در زمان ایجاد کتابخانه در دوره صفوی به آن سپرده شد اسناد وقفنامه های مربوط به حرم و تشکیلات بارگاه امام رضا(ع) بود و این هسته اولیه تشکیل مرکز اسناد آستان قدس بود. حفظ و نگهداری این وقفنامه ها که عمده ترین اسناد درآمد، هزینه و مصارف آستان قدس محسوب می گردید بسیار اهمیت داشت چراکه مبنای چگونگی اداره بسیاری از تشکیلات داخلی آستان قدس، پرداخت حقوق و مواجب کارکنان و سایر هزینه ها به صورت مکتوب و طبق نظر و شرایط واقفان در آن ذکر شده بود. این اسناد در واقع آیین نامه های داخلی تشکیلات اداری آستان قدس محسوب می شدند و متولیان باید طبق آن به اداره حرم می پرداختند. در همان زمان، برای حفظ و بازیابی وقف نامه ها، فهرستی از آنها تهیه می شد و به همراه اصل وقفنامه تحویل کتابدار کتابخانه می گردید. در دوره قاجار بر تنوع اسنادی که به کتابخانه سپرده شد افزوده گردید و غیر از وقفنامه ها، احکام و فرامین شاهان، مصالحه خط، اجاره نامه، و... که مرتبط با محتوای وقفنامه ها بود به این مجموعه برای نگهداری واگذار شد و مانند دوره های قبل فهرستهایی از آن تهیه شد که در فهرست های دوره قاجار موجود است تا دوره پهلوی اسناد موجود در کتابخانه منحصر به همین وقفنامه ها و اسناد مرتبط با آن بودند که تحویل رئیس کتابخانه شده بود.

در گزارشات سال ۱۳۴۳ در خصوص انتقال قرآنها و جزوات قرآنی آستان قدس از قرآن خانه قدیم آستان قدس مشخص شد که مقدار زیادی از «اسناد خطی محاسبانی آستان قدس» همراه آنها است که از گذشته همراه با این قرآن ها در قرآن خانه سابق در ایوان طلای صحن عتیق بایگانی و نگهداری می شد. این نخستین خبر راجع به اسناد غیر از وقفنامه ها در کتابخانه است اما در این سال ها هیچ کاری بر روی این اسناد انجام نمی شود و فقط در کیسه های سربسته در اطاقی در پشت بام حرم نگهداری می شود.

بنابراین تا تشکیل مدیریت امور اسناد و مطبوعات، اسنادی در مجموعه کتابخانه آستان قدس نگهداری می شد که همه آنها مرتبط با موقوفات آستان قدس بوده و جنبه کاربردی برای رسیدگی به املاک و اموال وقفی حرم مطهر داشته است. طبقه بندی و ثبت آنها به همین منظور صورت می گرفت. هنوز اندیشه ای مبنی بر ساماندهی اسناد و ارائه آن به محققان شکل نگرفته بود.

شکل گیری و گسترش مدیریت امور اسناد و مطبوعات

برای شناسایی بهتر شکل گیری و توسعه مدیریت اسناد و مطبوعات سه دوره را می توان مشخص کرد:

دوره نخست از سال ۱۳۶۳ تا ۱۳۷۶:

بازیافت اسناد قدیمی آستان قدس و انتقال به کتابخانه مرکزی آستان قدس

در سال ۱۳۶۳ این نوسازی حرم با تخریب دیواری کاذب حدود ۲۸۳۰۰۰ برگ اسناد تشکیلات اداری آستان قدس که قبلاً راجع به آن توضیحاتی داده شد، یافت شده و به کتابخانه منتقل شد و به صورت دفترچه های کوچک صحافی و نگهداری می شد. در همین سال ها (۱۳۶۲-۱۳۶۳) (۱۸۰۰۰۰ برگ از اسناد خانواده علم که طی سال های ۱۳۶۲ و ۱۳۶۳ به همراه سایر کتاب ها و مجلات به کتابخانه آستان قدس منتقل شد و تعدادی معدود از اسناد سید جلال الدین تهرانی، این مجموعه هم در سال ۱۳۶۱ به همراه نسخه های خطی و سایر اشیاء وقفی وی به کتابخانه منتقل شد و بر غنای اسناد موجود در کتابخانه افزود. جز ثبت اولیه دفترچه های مربوط به اسناد آستان قدس در دفتر اموالی، هیچ گونه فهرست و اقدام علمی دیگری در مورد آن صورت نگرفته بود که اسناد خانواده علم و سید جلال الدین تهرانی حتی فاقد همین ثبت اولیه بودند. این مجموعه های سندی، در واحدی به نام تالار آرشیو اسناد و خراسان، زیر مجموعه بخش آرشیو مطبوعات و اسناد، در اداره اسناد و مخطوطات - حفظ می شد و به شکل رسمی فقط دو نفر نیرو در چارت برای آن، با عنوان «متصدی آرشیو اسناد و کتابدار تالار اسناد» دیده شده بود و این تنها جایی بود که در چارت به ضرورت اقدام در مورد اسناد توجه شده بود. با اقداماتی که از مرداد سال ۱۳۷۴ برای شناسایی و ایجاد روش های علمی برای فهرست و ثبت اسناد با جذب نیروهای کارشناس صورت گرفت؛ قابلیت این قسمت برای توسعه اداری و ضرورت اقدامات فنی و اطلاع رسانی، بر مسؤلین کتابخانه محرز و چارت اداره اسناد تهیه و پیشنهاد شد.

دوره دوم از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۱

تأسیس اداره اسناد

مهرماه سال ۱۳۷۶ اداره مرکزی آستان قدس با تأسیس اداره اسناد در اداره کل کتابخانه و چارت آن با سه بخش و ۱۶ نفر نیروی انسانی اعم از رئیس و معاون، کارشناس و کتابدار و امور موافقت نمود. در اواخر همان سال بنا بر تصمیم مدیریت کتابخانه، بخش آرشیو مطبوعات نیز به عنوان یک بخش دیگر به چارت اداره اسناد افزوده شد. بنابراین تعداد بخش های این اداره به ۴ بخش با ۳۸ نفر نیروی انسانی تبدیل شده و توسعه یافت. این اداره کلاً در طبقه منهای ۱ ساختمان کتابخانه قرارداداشت و شامل فضاهایی به این ترتیب بود: دفتر رییس و معاون اداره، دفتر رئیس بخش ارزشیابی اسناد، مخزن اسناد، اتاق کارشناسان ارزشیابی اسناد، اتاق رئیس بخش و کارشناسان بخش نمایه سازی و تاریخ شفاهی که این اتاق کتابخانه تخصصی اسناد هم بود، اتاق مصاحبه آرشیو تاریخ شفاهی، دفتر رئیس بخش مطبوعات، مخزن روزنامه و مجلات، تالار مطبوعات روز بانوان، تالار مطالعه مطبوعات آرشیوی آقایان و تالار مطالعه مطبوعات آرشیوی بانوان، دفتر رئیس بخش پژوهش و کارشناس پژوهش.

دوره سوم: از ۱۳۸۱ تا کنون

مدیریت امور اسناد و مطبوعات

در سال ۱۳۸۱، همزمان با انتقال فضای اداری از ساختمان کتابخانه مرکزی به ساختمان «بنیاد پژوهش های اسلامی» در بست شیخ طبرسی، نام کتابخانه از «اداره کل کتابخانه و مرکز اسناد آستان قدس» تغییر کرده و به عنوان «سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی» ارتقاء یافت و اداره آن مستقل از تشکیلات اداره مرکزی آستان قدس شد، عنوان «اداره اسناد و مطبوعات» نیز به «مدیریت امور اسناد و مطبوعات آستان قدس» ارتقا یافته، چارت جدید آن تصویب شد و بخش های آن در قالب دو گروه: «اسناد» و «مطبوعات» با یک «دفتر زیر نظر مدیریت» شکل گرفت.

سند شناسی دانشی است که در فرانسه در قرن ۱۷ به منظور تعیین منشا و اصالت اسناد به وجود آمد. بعدها حقوق دانان برای حل منازعات حقوقی، تاریخ نگاران برای تفسیر اسناد و مدارک و انتشار اسناد از آن استفاده کردند.

با آن که سندشناسی دانش کمکی تاریخ به شمار می رود از اواسط قرن ۱۹ در پیکره دانشی گنجانده شد که آرشیبوداران از نیمه اول آن قرن در همه برنامه های آموزش آرشیبو در اروپا به آن نیاز داشتند. بعدها در دوره معاصر در کنار سند شناسی سنتی شکل نوین دیگری تحت عنوان سند شناسی نوین پدید آمد که ابعاد بیشتری در حوزه سند شناسی را در برمی گرفت و راهکارهایی نیز برای شناسایی اسناد رقومی ارائه می دهد نیز قابلیت اعتماد اسنادی را که باید ایجاد شوند تضمین می نماید.

دانش سندشناسی، امروز شاخه‌ی علمی مستقلی به حساب می‌آید. از این دیدگاه علاوه بر پرداختن به جنبه‌های تاریخی، ادبی، اقتصادی، جغرافیایی، باستان شناسی، معماری، نسب شناسی و غیره در هر سند، توجه به صورت سند نیز خود موضوعی مهم برای پژوهش است. رکن اساسی نگاه سند شناسانه از یک سونگاه نقادانه به سنداست. برای دریافت درستی و نادرستی آن و از سوی دیگر نگاه تیزبینانه به صورت اسناد است برای دریافت بسیاری از نکات، آداب و روش هایی که در طول زمان و در تولید یک سند دخیل بوده و می‌تواند برای هر دوره و منطقه یک ویژگی شمرده شود.

دانش سندشناسی سعی دارد تا با بررسی، طبقه‌بندی و تحلیل صورت و محتوای اسناد به تدوین، بازسازی و شناخت اصولی بپردازد که بتواند ملاک نقد و بررسی اسناد قرار گیرد.

تعریف سند شناسی

شناخت و بررسی مصالح، شکل، اجزا، انواع اسناد، محتوا، سبک نگارش و اصطلاحات است که با نگاه علمی مورد تحلیل قرار می‌گیرند. در سند شناسی عناصر بیرونی (محمل، ته نقش، شکل و اندازه، حاشیه، خطوط، زبان، علایم خاص، مهرها و تحشیه‌ها) و عناصر درونی (عنوان، تاریخ انتشار، تاریخ رویداد، مولف و مخاطب سند، تحمیدیه، موضوع، امضای شهود، یادداشت‌های دفتری و دبیر خانه) مورد بررسی قرار می‌گیرد.

درسندشناسی نوین اسناد الکترونیکی که در ساختارهای اداری مختلف و محیط‌های نرم افزاری و سخت افزاری متفاوت تولید شده است تشخیص و تعیین می‌شود. در این حوزه تلاش شده تا فرم مستند سازی برای سامانه‌های سندسازی و حفظ و نگهداری اسناد تعیین شود.

اهمیت دانش سند شناسی در ایران

علی‌رغم سابقه دویست و چند ساله اروپا در زمینه دانش سند شناسی، در ایران این حوزه چندان مورد شناسایی قرار نگرفته است و هنوز به صورت یک دانش مستقل مورد توجه واقع نیست. امروزه افراد کمی در آرشیبوهای ایران به این کار و آن هم به صورت موردی و نه به صورت یک تخصص مستقل پرداخته‌اند و هنوز چارچوب‌های این دانش در ایران علی‌رغم تنوع نوع مکاتبات سنتی ناشناخته است. تشکیل رشته دانشگاهی نیز به دلیل نداشتن نگاه مستقل به این دانش، نتوانسته

نیازهای واقعی این رشته را برطرف کند و روش نوینی از آن بیافریند. داشتن هزاران سند مکتوب و غیر مکتوب در این خطه تاریخی و دارا بودن دیوانسالاری چند هزار ساله که مکتوبات آن با اصول و قوانین منشیان و کاتبان نوشته شده و با هنر ایرانی آراسته می شد ضرورت شناسایی بیشتر برای شناخت هویت تاریخی، فرهنگی و اجتماعی را می طلبد.

ایجاد دانش سند شناسی در مرکز اسناد آستان قدس

آرشیو مرکز اسناد آستان قدس رضوی دارای قدیمی ترین اسناد از قرن پنجم است اسنادی که در این مرکز موجود است کمتر صبغه سیاسی داشته و بیشتر محتوای اجتماعی واداری دارد. و تنوع بسیاری در نوع و شکل سند دارد. جدای از این مسئله گنجینه دوپست و هشتاد هزار برگی اسناد تشکیلات اداری آستان قدس رضوی دارای ویژگی های منحصر به فردی است که شناخت آن ها در حوزه سند شناسی می تواند بیانگر نکات جدید و تازه ای در این حوزه باشد که تاکنون مهجور مانده است. علاوه بر اسناد مکتوب، داشتن اسناد غیر مکتوب و تنوع موجود در آن اعم از عکس، نگاتیو، فیلم، نقشه، زینگ، اسلاید، شیشه، اسناد دیداری و شنیداری، رسانه های مغناطیسی و دیداری شامل: فیلم های پروژکتوری، صفحات گرامافون و لوح فشرده، نوارهای ریلی صوتی، نوار کاست و غیره ضرورت بررسی بیشتر و استفاده از شیوه های جدید برای شناسایی عمیق تر آن را می طلبد.

تشکیل واحدی در مرکز اسناد آستان قدس رضوی که دارای اسناد مکتوب و غیر مکتوب متنوع و نیز اسناد شفاهی و الکترونیکی هست می تواند به سایر مؤسسات مربوطه در این زمینه در جهت شناسایی بهتر اسناد و نیز تشکیل انجمن تخصصی در این زمینه و کاربردی کردن این رشته کمک نماید.

اهداف ایجاد پایگاه

- شناسایی انواع اسناد و اختصاصات آن در مرکز اسناد آستان قدس رضوی
- اطلاع رسانی در مورد این اسناد به بخش های فنی حوزه اسناد از جمله ارزشیابی و نمایه سازی برای تنظیم و توصیف بهتر اسناد
- کمک به چگونگی حفاظت بهتر از اسناد ارائه راهکار در این زمینه
- تعیین اصالت اسناد و تشخیص اسناد جعلی
- ایجاد بانک اطلاعات و اصطلاحات در حوزه سند شناسی
- شناسایی روش های جدید تحقیقی برای سند شناسی و سند پژوهی
- شناسایی جدیدترین روش ها در خصوص سند شناسی سنتی در اروپا و استفاده از تجربیات ایشان
- شناسایی سند شناسی نوین به ویژه در حوزه اسناد الکترونیکی و استفاده از دستاوردهای جدید
- معرفی بیشتر اسناد غیر مکتوب

وظایف

۱- ایجاد بانک اطلاعات منابع از طریق بررسی پیشینه: باوجود نو بودن دانش سند شناسی، از این نکته نباید غافل شد که گذشتگان برای نوشتن نامه‌های دیوانی واداری و سایر مکاتبات دستورالعمل و رسوم خاص خود داشتند شناسایی منابعی که به این امور پرداخته می‌تواند راهگشای شناخت بیشتر اسناد شود. ایجاد این بانک اطلاعاتی در راستای این هدف قرارگرفته و البته تحقیقات امروزی را هم شامل می‌شود.

۲- شناسایی انواع اسناد و تقسیم‌بندی موضوعی آن‌ها با محوریت اسناد آستان قدس رضوی و دوره تاریخی: شناخت نوع هر سند برای شناخت ویژگی‌های محتوایی آن و سیر تاریخی آن بسیار مهم است. علی‌رغم دسته‌بندی‌های مکرر از انواع اسناد اما باید نگرشی دیگر در این دسته‌بندی‌ها صورت گیرد و دسته‌بندی جدیدتری ارائه شود. اولویت بررسی نوع اسناد با اسناد تشکیلات اداری آستان قدس در دوره صفوی تا قاجار و پس‌از آن سایر مجموعه‌های سندی قرار می‌گیرد. علت این امر ناشناخته بودن این اسناد و اهمیت آن‌ها در حوزه اسناد وقفی است. برای همین لازم است تا برای هر نوع سند موارد ذیل صورت گیرد تا یک شناسنامه کامل از آن تهیه شود.

- واژه شناسی و واژه‌یابی و ریشه‌یابی آن، زبان و فرهنگ واژه

- کاربرد واژه در دوره‌های مختلف

- چگونگی تبدیل واژه به نوع سند

- کاربرد نوع سند در دوره صفویه تا پهلوی

- سیر تحولات آن در اسناد آستان قدس

- بررسی سیر تحولات شکل سند(اندازه، نگارش، آغاز و انجام، مهرها و تعداد آن، سربرگ‌ها، اصل/سواد و...)

- شناسایی نفایس نوع سند و معرفی آن.

- بررسی تاثیر وقایع سیاسی، اجتماعی، فرهنگی بر شکل‌گیری انواع اسناد تحولات (۶ماه)

- ایجاد و تدوین اصطلاحنامه انواع سند

- ارائه شیوه‌های روش شناسی در این حوزه

- تشکیل نشستهای تخصصی با حضور صاحب نظران و استفاده از تجربیات ایشان

بخش ارزشیابی

میلیون ها برگ سند در بایگانی‌های مختلف ادارات وابسته به سازمان مرکزی آستان قدس رضوی موجود می باشد که بخش عظیمی از آن به صورت راکد و بخشی دیگر به صورت جاری و نیمه جاری می باشد. قدمت تشکیل بایگانی در آستان قدس به ابتدای سده اخیر می رسد که کار جمع آوری اسناد از ضابطین به بایگانان واگذار شد.

پیشرفت تمدن بشری و توسعه روابط انسانی از طریق مکاتبات؛ افزایش روزافزون بایگانی‌ها را به همراه داشته است. همان طور که می دانیم بایگانی‌ها محل رویش اسناد و سوابق گوناگون هستند. پس آیا تمامی اوراق و سوابق، آرشیوی محسوب می گردند؟ و قابلیت نگهداری دارند؟

وجود مرجع ذیصلاحی که اشراف بسیار کاملی بر روی این اوراق و پرونده ها داشته باشد، مشخص می شود تا با بهره‌گیری از نظرات مختلف و ملاکهای مناسب و اعمال اصول صحیح و اجماع کارشناسانه اسناد با ارزش را از اوراق فاقد ارزش تشخیص دهد و این کار در حوزه عمل ارزشیابی مدیریت اسناد می‌باشد.

یکی از بخش‌های زیر مجموعه مدیریت اسناد کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، بخش ارزشیابی می باشد که علناً همزمان با تشکیل مرکز اسناد در کتابخانه مرکزی در سال ۱۳۷۶ با هدف شناسایی، گردآوری و آماده سازی اولیه اسناد و تهیه شناسنامه تفصیلی برای آنها، فعالیت خود را آغاز نمود. کارشناسان بخش، طبق استانداردهای علمی سایر مراکز اسنادی، مجموعه های سندی را ارزشیابی، طبقه‌بندی و آماده سازی می‌نمایند.

خط مشی بخش ارزشیابی

قدر مسلم هر مرکزی که عهده‌دار نگهداری اسناد است جهت دریافت اسناد دارای خط مشی و اولویت خاص می‌باشد. مدیریت اسناد نیز براساس اولویت‌های ذیل خط مشی دریافت اسناد را مشخص می نماید و بخش ارزشیابی ملزم به رعایت آن می‌باشد.

۱- بایگانی‌های مختلف آستان قدس رضوی در اولویت اول

۲- اسناد مربوط به شهر مشهد

۳- اسناد مربوط به استان خراسان

۴- اسناد و مدارک اهدایی افراد بدون در نظر گرفتن موقعیت، محل و مکان

۵- اسناد منحصر به فرد خریداری شده از دارندگان سند

این بخش شامل دو قسمت اداری و مخزن پیش آرشیوی می‌باشد. هم اکنون در قسمت اداری ۴ نفر از کارشناسان رشته تاریخ، کار آماده سازی اسناد را بر عهده دارند. در قسمت مخزن بایگانی راکد یا مخزن پیش آرشیو، محل نگهداری اسناد انتقالی ادارات وابسته به آستان قدس رضوی می باشد که پس از اتمام ارزش جاری و اولیه و اعلام عدم نیاز آن توسط کارشناسان ادارات و سازمانهای تابعه آستان قدس طی تشریفات و مراحل قانونی به آن محل منتقل شده، طبق اصول خاص

چیده و سپس با رأی شورای ارزشیابی، مرکب از کارشناسان بخش به تدریج وارد قسمت اداری شده و پس از اتمام مرحله طبقه‌بندی و آماده سازی به آرشیو [مخزن بخش اطلاع رسانی] ارسال می‌گردد.

هم اکنون در مخزن بایگانی راکد بیش از چهل هزار پرونده با حدود بیش از ۲/۵ میلیون برگ سند از مجموعه اسناد بایگانی های ادارات تابعه آستان قدس از قبیل حسابداری، حقوقی، قضایی، بازرسی، تدارکات، مکاتبات مربوط به املاک سرخس (۵۸ - ۱۳۲۰) و املاک حومه و تعداد نزدیک به یک میلیون برگ عریضه و تعداد پانصد برگ نقشه و برخی از مواد آرشیوی غیر مکتوب و نیز ۲۰۰ هزار برگ از اسناد متفرقه نگهداری می‌شود.

وظایف بخش ارزشیابی

- ۱- مراجعه کارشناسان بخش به بایگانی‌های آستان قدس بر مبنای اولویتهای تعیین شده و بررسی آنها.
  - ۲- تشخیص و تعیین اسناد و مدارک قابل نگهداری از اوراق امحایی.
  - ۳- انتقال اسناد انتخاب شده به مخزن ارزشیابی (مخزن پیش آرشیو) پس از طی مراحل قانونی و تشریفات خاص خود.
  - ۴- تحویل و اعلام وصول آنها.
  - ۵- ثبت مشخصات و صدور شناسنامه تفصیلی برای اسناد.
  - ۶- رعایت دو اصل ارزشیابی در زمان تهیه شناسنامه تفصیلی * حفظ نظم اولیه پرونده ها
- حفظ منشاء اولیه اسناد و پرونده ها

مراحل کار در مخزن ارزشیابی (پیش آرشیو):

- ۱- آفت زدایی پرونده ها در بدو ورود به بخش با تشخیص کارشناسان
- ۲- درج مشخصات پرونده ها در دفاتر و کامپیوتر.
- ۳- چیدمان پرونده های انتقالی براساس کد منشاء، تاریخ و شماره بایگانی اولیه آن ها
- ۴- انتقال پرونده ها به داخل بخش بر حسب اهمیت موضوع و محتوای پرونده ها و همچنین قدمت آن ها با تشخیص کارشناسان ارزشیابی
- ۵- خدمات دهی به نمایندگان ادارات وابسته به آستان قدس رضوی
- ۶- ورود و خروج اسناد از مخزن، فقط با مجوز مدیریت

مراحل کار در قسمت اداری بخش :

پرونده ها پس از انتقال به قسمت اداری، توسط کارشناسان مطالعه و سپس کاربرگه مشخصات آن تکمیل می‌گردد که جزئیات آن از قرار ذیل می‌باشد: هدف نهایی از تهیه این کاربرگه و پاکت، بهره برداری از محتوای متن و موضوع اسناد در بازیابی راحت و سریع با استفاده از هریک از گزینه های اطلاعاتی مندرج در کاربرگه است.

۱- تعیین موضوع و شرح سند در قسمت «عنوان» با رعایت اصول چکیده نویسی و قواعد آن.

۲- تعیین منشاء سند: تعیین محلی که سند در آن تولید شده با در نظر گرفتن ۲ اصل؛ احترام به منشاء سند و حفظ نظم اولیه.

۳- درج شماره بایگانی راکد برای پرونده های اداری.

۴- تعیین تعداد صفحات سند.

۵- درج تاریخ سند.

۶- تشخیص نوع سند، که در چه قالبی از انواع اسناد می باشد.

۷- تعیین درجه اهمیت سند براساس نظریه کارشناس.

۸- تشخیص نوع خط.

۸- تعیین شکل سند (اصل، رونوشت، اسکن، پیش نویس)

۹- تعیین نحوه تهیه اسناد از قبیل اهدایی، خریداری، تولیدی، انتقالی و مبادله ای

۱۰- ذکر ضمائم و دیگر مشخصات ظاهری سند.

۱۱- کارتن گذاری کاربرگه های حاوی اسناد

۱۲- مرتب نمودن کارتن ها بر اساس سال و یا شماره بایگانی راکد

۱۳- ارسال کارتن های حاوی اسناد به آرشیو

مهمترین فعالیت های انجام شده در بخش ارزشیابی بین سالهای ۹۳-۱۳۷۶

- بررسی اولیه، تفکیک موضوعی و صدور شناسنامه تفصیلی برای مجموعه های ذیل:

- مجموعه اسناد خانواده علم: بیش از سیصد هزار برگ.

- مجموعه اسناد آصف السلطنه (اهدایی بنیاد شهید تهران): ۲۶ هزار برگ.
- مجموعه اسناد خانواده ملک: ۲۶ هزار برگ.
- مجموعه اسناد تشکیلات اداری آستان قدس از دوره صفویه تا قاجاریه: بیش از ۳۰۰ هزار برگ.
- مجموعه اسناد سید جلال الدین تهرانی: ۵۸ هزار برگ.
- مجموعه اسناد وزارت عدلیه (خریداری از آقای گلبن): ۸۰۰۰ برگ.
- مجموعه اسناد خانواده بزرگ نیا: (۸۴۶ برگ).
- مجموعه اسناد خانواده شاهوردیخان: ۸۰۰ برگ.
- مجموعه اسناد خانواده شجاع رضوی: ۴۰۰ برگ.
- چکیده نویسی و آماده سازی مجموعه تصاویر اسناد انقلاب اسلامی (اهدایی حجة الاسلام فاکر): ۲۵۰۰۰ برگ.
- اسناد تعزیه خوانی (خریداری از آقای ضابط).
- مجموعه اسناد اهدایی واحد تبلیغات اسلامی حوزه علمیه مشهد در مسجد بناها: ۳۲۰۰ برگ.

مجموعه های ارسالی از بایگانی های ادارات، دفاتر و نهادهای وابسته به آستان قدس:

- دبیرخانه ۲۵۰ هزار برگ
- عمران: ۴۲۰۰۰ برگ
- املاک و اراضی: ۱۵۲۰۰۰ برگ
- بایگانی اسناد: ۳۸۰۰۰ برگ
- دفتر نیابت تولیت: ۱۰۰۰۰ برگ
- حسابداری یک میلیون برگ
- اداره وصول آستان قدس رضوی بین سالهای ۱۳۳۶ش الی ۱۳۴۲ش
- کارخانه نخریسی و نساجی خسروی خراسان حدود یک میلیون برگ
- کارخانه قند آبکوه ۶۰۰۰۰۰ برگ
- مجموعه اسناد تجاری ذبیح الله دره شیری ۱۲۵۰۰ برگ

- مجموعه هدایای علی اناری مرادی (نامه های تجاری و شخصی) ۵۰۰۰ برگ
- مجموعه جانیک طهماسیان (مربوط به اقلیت های مسیحی) ۵۰۰ برگ
- امرالله صفری (مجموعه فرامین و احکام و مکاتبات دیوانی دوره قاجار) ۱۰۰۰ برگ
- و دیگر مجموعه های هدایای و یا خریداری شده از افراد حقیقی شامل مصالحه نامه ها، مبیعه نامه ها، فرامین، اجاره نامه ها، قبالة های ازدواج، تعهدنامه ها و غیره مربوط به حوزه جغرافیایی خراسان و دیگر نقاط کشور. بیش از ۵۰ هزار برگ و حدود ۱۰ هزار برگ اسناد نظامی آقای ناصرالدین حسن زاده

فعالیت‌های جانبی:

- ۱- تصحیح خطوط سیاق متن آماده شده طومارهای عضدالملک و علیشاهی تهیه شده توسط مرکز خراسان شناسی (سابق).
- ۲- تهیه سیاهه اموال و دارائی‌های آستان قدس در سال ۱۲۷۶ق.
- ۳- تهیه گزارش از اسناد بایگانی دبیرخانه کل آستان قدس.
- ۴- تهیه فهرستی از صورت واقفین و موقوفات آستان قدس.
- ۵- معرفی مجموعه اسناد «آصف السطنه»، «سید جلال الدین تهرانی»، «امجدالسلطان».
- ۶- تهیه شیوه نامه ارزشیابی اسناد غیر اداری.
- ۷- تهیه شیوه نامه تکمیل کاربرگه ارزشیابی اسناد.
- ۸- پاسخگویی و ارائه خدمات به نمایندگان بایگانی راکد ادارات تابعه آستان قدس رضوی
- ۹- همکاری با اساتید و کارشناسان اداره موقوفات و بنیاد پژوهشهای اسلامی.

فعالیت‌های در حال انجام:

- ۱- آماده سازی و تهیه شناسنامه تفصیلی برای مجموعه های اسنادی اداره نذورات، مدیریت اماکن متبرکه، املاک و اراضی ، بایگانی امور مالی و کارخانه قند چناران وابسته به آستان قدس رضوی
- ۲- آماده سازی و تهیه شناسنامه تفصیلی برای اسناد هدایای کیایی طالقانی مربوط به حوزه طالقان

اسناد دیداری و شنیداری

مدیریت امور اسناد و مطبوعات سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی در راستای وظیفه خود که گردآوری، سازماندهی و ارائه خدمات اسناد تاریخی به محققان و دانش پژوهان می باشد اقدام به تشکیل

مجموعه اسناد دیداری و شنیداری در بخش مخزن اسناد نموده است. هر چند منابع دیداری شنیداری محصول تکنولوژی و دانش دو قرن اخیر می باشند اما بواسطه دربرداشتن وثبت وضبط وقایع و رویدادهای مربوط به تاریخ معاصر ایران و جهان بر روی این مواد از اهمیت قابل توجهی برخوردار می باشند .

مواد شنیداری

صفحه گرامافون :

گرامافون یا فونوگراف وسیله ای است که برای تولید مجدد صداهایی که قبلا روی صفحاتی ضبط شده اند مورد استفاده قرار می گیرد و تاریخچه اختراع آن توسط توماس ادیسون به سال ۱۸۷۷ میلادی می رسد. صفحات گرامافون در این مدیریت از سه نوع ۳۳ و ۴۵ و ۷۸ دور در دقیقه می باشند. کل موجودی به تعداد ۱۱۵۰۰ حلقه است که تقریبا همه آنها سالم بوده و قابلیت بازشنوایی دارند. قدیمی ترین صداهای ضبط شده متعلق به این دسته از مواد باشد. محتوای صفحات گرامافون بطور کلی شامل موارد ذیل است :

• قرآن کریم

• سخنرانی های رجال

• مراسم عزاداری و شبیه خوانی

• موسیقی سنتی ایرانی

• آموزش زبانهای فارسی و فرانسه و انگلیسی

• سخنرانی های رجال سیاسی جهان صفحات گرامافون برای نگهداری شرایط ویژه ای را می طلبند این منابع به دلیل آنکه مدت زمان نسبتا زیادی از تولید آنها می گذرد، حساس بوده در معرض خطر آسیب دیدگی قرار دارند، این مواد به حرارت و رطوبت حساس بوده و در صورت قرار گرفتن در چنین محیط هایی ضربه پذیر می شوند . بهتر است صفحات گرامافون ۳۳ دور، ۴۵ دور و ۷۸ دور در جعبه های جداگانه نگهداری شود زیرا این انواع به لحاظ جنس با یکدیگر متفاوتند .

همچنین طرز صحیح نگهداری آنها به صورت ایستاده و در داخل جعبه های مخصوص این مواد است .

کارتریج :

در داخل یک جعبه پلاستیکی دو سر نوار به نحوی بهم چسبیده اند که تشکیل یک حلقه بی انتها را می دهند. بدین ترتیب امکان برگرداندن نوار بدون چرخاندن مجدد آن را فراهم می آورد. در حال حاضر این ماده منسوخ شده است و فقط کاربرد تبلیغاتی دارد که پیامی را مرتبا تکرار می کند .

محتوای این کارتریج ها بطور کلی تاریخچه موسیقی اصیل سنتی و آموزش زبان فرانسه است که جمعا " حدود ۱۸۸ عدد می باشند .

نوار ریلی صوتی :

این نوارها پلاستیکی و از جنس دی استات پلی استر یا P. V. C می باشد که با ماده ای مغناطیسی مثل اکسید آهن یا کروم پوشانده شده است. ابعاد نوارهای مغناطیسی صدا عبارتند از :

• نوار با پهنای یک چهارم اینچ

• نوار با پهنای یک سوم اینچ

• نوار با پهنای دو اینچ

• تعداد این دسته از نوارها شامل ۴۰۰ حلقه نوار می باشد که محتویات غالب آنها موضوعات تلاوت قرآن ،

موسیقی سنتی و پاپ و آموزش زبانهای خارجی می باشد .

نوار کاست :

نوارهای کاست در بخش مخزن این مدیریت به دو شیوه تهیه می شود :

الف: اهداء یا خریداری از اشخاص حقیقی یا حقوقی

ب: دریافت از بخش تاریخ شفاهی

بخش تاریخ شفاهی نوار کاستهای مربوط به مصاحبه انجام شده را پس از پیاده سازی متن به این بخش ارسال می نماید. روی هم رفته در حال حاضر موجودی کل نوارهای کاست در این بخش بیش از ۳۰۰۰ حلقه می باشد که محتوای آنها شامل موارد ذیل است :

• تاریخ آستان قدس رضوی

• تاریخ مشهد

• تاریخ انقلاب اسلامی

• شرح حال بزرگان معاصر

*سخنرانی های مذهبی و سیاسی

• تاریخ جنگ تحمیلی

*تاریخ شهرستانهای استان خراسان

مواد دیداری :

این مجموعه شامل انواع ذیل می شود :

فیلم پروژکتوری ۸ میلی متری - فیلم پروژکتوری ۱۶ میلی متری - ویدیو کاست بتا کم - ویدئو کاست وی اچ اس - ویدئو کاست - یوماتیک (umatic) دی وی کم - لوح فشرده

فیلم پروژکتوری :

ماده ایست با صدا یا بدون صدا حاوی یک سلسله تصویر که وقتی به وسیله دستگاه مخصوص روی پرده انداخته شود تصویر حرکت را القاء می کند. این فیلمها در این ابعاد موجود می باشد :

فیلم با پهنای ۷۰ میلی متر - فیلم با پهنای ۳۵ میلی متر - فیلم با پهنای ۸ میلی متر کل موجودی: ۳۲۴ حلقه

محتوی فیلمها :

*خانواده ها و رجال قدیمی ایران

*بازدید رجال سیاسی کشورهای دیگر از ایران

*نمایش نقاط تفریحی و توریستی جهان

*فیلم مستند علمی و تاریخی

ویدیو کاست بتاکم :

درون جعبه ای کار گذاشته شده و از حلقه و دور حلقه دیگری می پیچد. مدت ویدئو کاستها از ۲۰ دقیقه تا ۳ ساعت متغیر است. موجودی ویدئو کاستهای بتاکم: ۳۴۰ حلقه

محتوی: تصویر برداری از مراحل تعویض ضریح مطهر امام رضا (ع) و سایر تاسیسات زیربنایی آستان قدس .

ویدئو کاست یوماتیک :

تعداد این نوار حدود ۱۰۳ حلقه می باشد که توسط مرکز آفرینشها از قسمتها وسازمانهای مختلف آستان قدس بویژه مراحل مختلف توسعه و نوسازی فضای پیرامون حرم مطهر تصویر برداری گردیده است .

ویدئو کاست وی اچ اس :

عمده اسنادی که در قالب ویدئو کاست وی اچ اس به این واحد منتقل می شود محصول مصاحبه های صورت گرفته در بخش تاریخ شفاهی است. تعداد کمی نیز از راه اهدا یا ارسال از سوی اشخاص حقیقی یا حقوقی گردآوری می شود. در حال حاضر تعداد ویدئو کاست های وی اچ اس این مجموعه بیش از ۱۰۰۰ حلقه می باشد .

نوارهای دی وی کم :

این نوع منابع در سایزهای مختلف هستند. تعداد ۷۰ حلقه از این نوع منابع اهدائی مرکز آفرینشها می باشد. بیش از ۸۰۰ حلقه آن حاصل مصاحبه های بخش تاریخ شفاهی می باشد و بیش از ۲۰۰۰ حلقه شامل نوارهای ارسالی از سازمانهای وابسته به آستان قدس به ویژه معاونت تبلیغات در مورد برنامه های دینی در حوزه حرم مطهر می باشد. در مجموع از این نوع نوارها نزدیک به ۳۰۰۰ حلقه در آرشیو دیداری و شنیداری موجود است .

لوح های فشرده:

برخی از اسناد اهدایی بصورت تصویر می باشد یعنی اهدا کننده به هر دلیل مایل به اهدا اصل آن نیست ولی حاضر است اسناد را امانت داده تا از آنها تصویر (اسکن) تهیه شود. تصاویر تهیه شده به این طریق، بر روی لوح فشرده نگهداری می شود؛ در برخی موارد نیز اهدا کننده قبلا از اسنادش تصویر تهیه کرده و آنها را بر روی لوح فشرده اهدا می نماید. برخی نیز مربوط به برگزاری همایشها و سمینارهای سازمانها و مراکز مختلف دولتی می باشد. تعداد این گروه از مواد که شامل «سی دی» و «دی وی دی» می شود بالغ بر ۱۸۰۰ حلقه می باشد .

تهیه فایل دیجیتال:

در راستای حفظ و نگهداری ، سهولت در دسترسی و جلوگیری از مراجعه مکرر به اصل منابع و ارائه خدمات مطلوب از منابع قدیمی اسناد دیداری شنیداری که امکانات تبدیل آنها وجود دارد، فایل دیجیتال تهیه می گردد. با وجود امکانات محدود موجود تاکنون برای بخش قابل توجهی از نوارهای وی .اچ.اس. و کاستهای صوتی نسخه دیجیتال تهیه شده است.

دعوت از محققان و مجموعه داران

مدیریت امور اسناد و مطبوعات سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی از تمامی مالکان

اسناد در هر قالبی (مکتوب، تصویری و دیداری و شنیداری) دعوت می نماید تا هم برای اطمینان از جاودانه شدن اسنادشان و هم برای بهرمنند شدن از عنایات حضرت ثامن الحجج اسناد خود را به این مدیریت اهداء نمایند.

معرفی واحد پژوهش اسناد

پژوهش اسناد یکی از واحدهای پژوهشی در مدیریت اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی است که وظیفه بررسی و تعیین موضوعات و اولویت‌های پژوهشی اسناد و ارائه به شورای پژوهش اسناد و برنامه‌ریزی جلسات، تنظیم و تدوین طرح‌های پژوهشی اسناد (کتاب، مقاله، بروشور، فهرست و دستنامه و...) و مواد آموزشی مرتبط با این حوزه، تهیه مقاله برای پژوهشنامه مطالعات اسنادی و آرشیوی و معرفی اسناد نفیس در مجلات تخصصی برقراری ارتباط با مراکز پژوهشی اسناد و پیشنهاد دعوت از اساتید و پژوهشگران به منظور تشکیل جلسات تخصصی، طبق ضوابط سازمان و با هماهنگی واحدهای ذی‌ربط. معرفی فعالیت‌های پژوهشی اسناد در وبسایت، نمایشگاه‌ها و مطبوعات و ارائه گزارش‌های پژوهشی را به عهده دارد.

این واحد تاکنون موفق به انجام پژوهش‌های معرفی، تخصصی و تحلیلی شده که در قالب مقالات و کتاب‌هایی منتشر شده است. هم‌چنین پیشنهاد تدوین مقالات مبتنی بر تحلیل یافته‌های اسناد، دریافت مقالات مؤلفان، ویرایش ادبی و محتوایی و نمونه‌خوانی آن‌ها، مقابله اسناد و ارائه مشاوره تخصصی به مؤلفان و مراجعان در این واحد، توسط کارشناسان این حوزه انجام می‌شود.

آثار منتشر شده:

- * پژوهشنامه مطالعات اسنادی و آرشیوی
- * دفتر اسناد (جلد یک تا چهار) / به کوشش: زهرا طلایی
- * بروشور اسناد تشکیلات اداری آستان قدس رضوی در دوره صفویه
- * تاریخچه کتابخانه آستان قدس رضوی بر پایه اسناد از صفوی تا قاجار (۱۳۴۴-۹۰۷ هـ ق).
- * مکتب‌خانه‌ها و مدارس قدیم آستان قدس رضوی / فاطمه جهانپور
- * فرمانها و رقمها از صفویه تا قاجار / به کوشش: ربابه معتقدی
- * تاریخ شفاهی در ایران / ابوالفضل حسن آبادی
- * گزیده عکسهای تاریخی آستان قدس رضوی (جلد اول) / به کوشش: الهه محبوب - بهزاد نعمتی
- * ویژه‌نامه میلاد با سعادت حضرت ثامن الحجج علی بن موسی الرضا (ع) / به کوشش اداره اسناد سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (الهه محبوب)
- * اسناد حضور دولتهای بیگانه در شرق ایران / الهه محبوب فریمانی
- * گزیده اسناد: نگاهی به تاریخ خراسان از صفویه تا قاجار / زهرا طلایی

طرح‌های در دست انتشار:

- 1- عقدنامه‌های دوره قاجار.
- 2- مجموعه عکس‌های تاریخی اماکن (ج ۲)

3- پژوهشنامه اسنادی آرشیوی شماره‌های سه و چهار

پژوهش‌های پایان یافته

- 1- گزیده اسناد ایلات و طوایف دوره قاجار
- 2- اوضاع نظامی و وضعیت قشون در دوره قاجاریه با تکیه بر اسناد آستان قدس رضوی.
- 3- پژوهشی در احوال و اسناد سید جلال الدین طهرانی واقف و متولی آستان قدس رضوی
- 4- گزیده اعلانیه‌ها و بیانیه‌های شخصیت‌ها و گروه‌های مذهبی در انقلاب اسلامی.
- 5- گنجینه مهر رضوی.
- 6- گزیده پروانچه‌ها، ارقام و تعلیقچه‌های دوره صفویه موجود در آرشیو آستان قدس.
- 7- اسناد ماندگار، گزیده نفایس گنجینه اسناد
- 8- گزیده اسناد معماری و تعمیرات آستان قدس.

پژوهش‌های در دست اقدام

- 1- تاریخچه نذورات آستان قدس از صفویه تا قاجار.
- 2- تاریخ نقاره‌خانه حرم امام رضا (ع) با تکیه بر اسناد مدیریت اسناد و مطبوعات آستان قدس.
- 3- پژوهشی بر شناخت انواع اسناد تاریخی صفویه و افشاریه با تکیه بر اسناد آستان قدس.

فهرست پایان‌نامه‌های مبتنی بر اسناد

- 1- تشکیلات اداری آستان قدس رضوی در دوره پهلوی دوم با تکیه بر اسناد / محمود بابایی / کارشناسی ارشد
- 2- بررسی تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جنوب خراسان از انقلاب مشروطه تا سقوط رضا شاه / حسین شبانی / کارشناسی ارشد
- 3- بررسی نظام مناسبات در قباله‌های ازدواج گنجینه آستان قدس رضوی / شیما جرموزی / کارشناسی ارشد
- 4- تاریخ دارالشفای آستان قدس از دوره صفویه تا پایان دوره قاجار با تکیه بر اسناد آستان قدس / سالم حسین زاده / کارشناسی ارشد
- 5- دیدگاه اسناد و منابع تاریخی در سنخ‌شناسی زائران مشهد در دوره قاجار / حسن امیرزاده گرو / کارشناسی ارشد
- 6- پژوهشی در مصالحه‌نامه‌های موجود در مرکز اسناد آستان قدس / هادی کدخدا / کارشناسی ارشد
- 7- تاریخ مهمان‌سرای آستان قدس از دوره صفویه تا قاجار / سهراب پور محمدتقی / کارشناسی ارشد
- 8- تاریخ صندوق‌ها و ضریح‌های مرقد امام رضا علیه السلام / سعیده جلالیان / کارشناسی ارشد
- 9- رویکرد تحلیلی به نقش زنان در شکل‌گیری اسناد آستان قدس در دوره قاجار / آناهیتا ضیایی مهر / کارشناسی ارشد
- 10- بررسی جایگاه انجمن پیروان قرآن در تاریخ معاصر مشهد با تأکید بر شخصیت و اقدامات علی اصغر عابدزاده / محمد نظرزاده / کارشناسی ارشد

تاریخ شفاهی

تکیه بر شفاهیات در تاریخ، حداقل در جامعه ایران بحث تازه ای نیست و پایه تاریخ نگاری در ایران بعد از اسلام بر روایات شفاهی استوار بوده است .

تاریخ شفاهی عبارت است از روشی برای جمع آوری، حفظ و نگهداری خاطرات، زندگی نامه ها، آداب و رسوم و اطلاعات متنوع دیگر که از طریق مصاحبه با افراد مطلع و صاحب نظر که در زمینه های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... حضور عینی و ملموسی داشته باشند، صورت می گیرد و پس از طی مراحل ماندنی پیاده سازی، تایپ و ویرایش به صورت یکی از منابع مهم در کنار اسناد مکتوب مورد استفاده محققین و پژوهشگران قرار می گیرد .

اهمیت تاریخ شفاهی و کسب اطلاعات تاریخ معاصر از طریق مصاحبه با توجه به اینکه اسناد و کتاب ها نمی توانند همه چیز را راجع به گذشته ما بگویند، برای اکثر مورخین و محققین پذیرفته شده است . هرکس خاطرات منحصر به فرد از زندگی خود دارد و تاریخ در واقع شرح و تحلیل رویدادهاست که از سرنوشت کسان با هر درجه اهمیت که در خور سهمشان است ساخته می شود. نخبگان با توجه به جایگاهشان و توده های بی نشان با سرگذشت جمعی شان در تاریخ حضور دارند . تاریخ شفاهی راهی به سوی دموکراتیک کردن تاریخ و کاهش شکاف بین نخبگان و عموم مردم است .

معرفی و تاریخچه آرشیو

آرشیو تاریخ شفاهی یکی از بخش های مدیریت امور اسناد و مطبوعات سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی است .

پس از ایجاد اداره اسناد در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، با الگو برداری از موسسات مشابه، به خصوص سازمان اسناد ملی آرشیو تاریخ شفاهی به عنوان واحدی مجزا در اواخر سال ۷۶ زیر نظر رئیس اداره اسناد شروع به کار نمود. در سال ۷۹ آرشیو از حالت مستقل در آمده و زیر بخش نمایه سازی اسناد قرار گرفت. این وضعیت تا سال ۱۳۸۲ ادامه پیدا کرد .

با اصلاح چارت کتابخانه و تبدیل اداره اسناد به «مدیریت امور اسناد و مطبوعات» این قسمت از ابتدای سال ۸۳ به عنوان یک بخش مستقل به فعالیت خود ادامه داد. در این سال با استفاده از نتایج مطالعات «طرح بررسی مراکز تاریخ شفاهی» و تطبیق کارهای تاریخ شفاهی با استانداردهای موجود تحولات زیادی در این بخش بوجود آمد . این آرشیو با انجام مصاحبه، کسب اطلاعات تاریخی و آماده سازی و ارائه آن به محققان، در چهارچوب اولویت های مد نظر سازمان کتابخانه ها به عنوان یکی از مراکز تاریخ شفاهی در کشور فعالیت می کند .

این بخش متناسب با نیازهای سازمانی و محیطه جغرافیایی با اولویت قرار دادن موضوعات تاریخ شفاهی آستان قدس رضوی و شهر مشهد در زمینه های کاری ذیل در دوازده سال گذشته به صورت پروژه های تاریخ شفاهی به فعالیت پرداخته است .

الف- تاریخ آستان قدس رضوی

1- تاریخ سیاسی: شامل وقایعی که در اماکن متبرکه اتفاق افتاده و یا آستان قدس رضوی به نوعی با آن ارتباط داشته است. مانند حادثه مسجد گوهرشاد و پیروزی انقلاب اسلامی .

2- تاریخ ابنیه: جمع آوری اطلاعات در مورد بافت قدیم حرم مطهر، ساخت و سازهای انجام شده در طی سده اخیر و تغییراتی که در اماکن متبرکه بوجود آمده را شامل می شود. مانند تغییرات صورت گرفته در صحن ها و رواق های مطهر .

- 3- تاریخ اداری: شامل اطلاعاتی در مورد ساختار اداری آستان قدس رضوی از جمله تشکیلات اداری حرم مطهر و سازمان مرکزی آستان قدس و مؤسسات تابعه آن می باشد .
- 4- تاریخ فرهنگی: کسب اطلاعات از فعالیت های فرهنگی آستان قدس رضوی، مانند اداره مدارس، نشر و گسترش فرهنگ علوم دینی و قرآنی می باشد .

ب- تاریخ مشهد

- 1- تاریخ سیاسی: عبارت از بررسی حوادث سیاسی معاصر مانند: وقایع شهریور ۱۳۲۰ و نهضت ملی نفت. احزاب و انجمن های سیاسی و مذهبی مانند: حزب مردم، انجمن پیروان قرآن، کانون نشر حقایق اسلامی و... انقلاب اسلامی در مشهد بین سالهای ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷ می باشد .
- 2- تاریخ فرهنگی: شامل تاریخ آموزش و پرورش و ساختارهای فرهنگی از جمله مؤسسات گوناگونی که در این زمینه فعالیت می کرده اند مانند انجمن های ادبی در این چهار چوب قرار می گیرند .
- 3- تاریخ اجتماعی: تاریخ محلات قدیم مشهد، مراسم و جشن های مذهبی، ملی و مناسبت های گوناگون، مانند آداب و رسوم اجتماعی و سرگذشت خانواده های قدیمی، تاریخ فرهنگی، سیاسی و اجتماعی در این حیطه قرار می گیرد .
- 4- تاریخ مذهبی: عبارت از تاریخ حوزه، هیئت های مذهبی، مراسم دینی و... می باشد .
- 5- تاریخ اداری: شامل تاریخ مؤسسات اداری از جمله شهرداری، بهرداری و استانداری است . گذشته از موارد فوق این آرشیو در موضوعات ذیل نیز مصاحبه هایی انجام داده است .
- تاریخ رجال و بزرگان: شامل تاریخ رجال و بزرگانی می شود که در آستان قدس رضوی و مشهد در زمینه های سیاسی، مذهبی، فرهنگی، اداری، ادبی، هنری و پزشکی فعالیت داشته اند .
- تاریخ شفاهی جنگ ایران و عراق: شامل مصاحبه با آزادگان، جانبازان، ایثارگران و خانواده های شاهد .
- تاریخ شفاهی شهرستان های استان خراسان: مصاحبه با افراد و شخصیت های شهرستان های استان و کسب اطلاعات تاریخی در موضوعات مختلف را در برمی گیرد .
- البته باید در نظر داشت که چشم انداز اولیه در دو مبحث کلی آستان قدس و مشهد بوده و به تدریج زیر مجموعه آن به صورت منظم شکل گرفته است .

مراحل کار تاریخ شفاهی :

روش کار در تاریخ شفاهی به این شکل است که پس از تعریف یک پروژه، مجری آن با انجام مطالعه پیرامون طرح، دستنامه ای شامل شرح پروژه و مداخل و سوالات تهیه می کند. پس از تصویب طرح توسط سازمان، مصاحبه کننده به وسیله کانون های بازنشستگی یا با واسطه معمرین با مصاحبه شوندهگان مطلع پروژه ارتباط برقرار می کند. پس از مصاحبه اولیه قرار مصاحبه اصلی گذاشته می شود. تلاش مصاحبه کننده کسب اطلاعات در خصوص موضوع مورد مصاحبه و وارد شدن به جزئیات مصاحبه است. با وجودی که این علم خصلت میان رشته ای دارد اما آن بخش از گفتگو که ماهیت تاریخی دارد از اهمیت بیشتری برخوردار است. معمولاً جلسه اول مصاحبه به صورت تصویری و جلسات بعدی به صورت صوتی انجام می گیرد .

روند آماده سازی مصاحبه ها با تشکیل پرونده شامل: پرنمودن فرم ها، آماده نمودن پوشه، پشت نویسی و بایگانی آن شروع می شود. تبدیل و تکثیر نوارهای ویدئو به کاست وسی دی و ظهرنویسی مشخصات مصاحبه بر روی نوارها و ثبت دفتر اندیکاتور در مرحله بعدی قرار می گیرد. این پروسه با پیاده سازی نوارهای کاست مصاحبه، بازشنوایی و تایپ آنها ادامه می یابد. بعد از تایپ، مصاحبه ها نمایه سازی شده و نمایه ها بررسی می شوند. آخرین

مرحله ورود اطلاعات و نمایه ها به کامپیوتر و چک و بازبینی آنها می باشد. در این مرحله است که محققین و پژوهشگران برای رفع نیاز پژوهشی خود از مصاحبه ها در کنار دیگر اسناد و پژوهش ها استفاده می کنند . به دلیل گسترش حوزه کاری تاریخ شفاهی و آشنایی اساتید و محققین با فعالیت های این بخش، روند استفاده از این منابع در چند سال اخیر افزایش یافته است .

عناوین پروژه های کار شده در آرشیو تاریخ شفاهی

ردیف	عنوان پروژه	ردیف	عنوان پروژه
1	تشکیلات اداری آستان قدس رضوی	19	مطبوعات مشهد
2	تاریخ شفاهی باز سازی هویره	20	آزادگان، جانبازان و ایثارگران
3	تاریخ شفاهی اماکن متبرکه	21	مدارس علمیه بانوان مشهد
4	کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی	22	روحانیت و حوزه علمیه مشهد
5	تاریخ شفاهی واقعه مسجد گوهر شاد	23	انتخابات مشهد
6	تاریخ شفاهی کارخانه نخریسی	24	پیشکسوتان قرآن مشهد
7	مستندسازی محلات و مصاحبه میدانی	25	تاریخ شفاهی جذام
8	مصاحبه و مستندسازی انتخابات مشهد	26	تاریخ شفاهی آرامستان های مشهد
9	انجمن های ادبی مشهد	27	آیت الله حاج شیخ هاشم قزوینی
10	بانوان پیشکسوت و برجسته مشهد	28	پزشکی مشهد
11	اتوبوس رانی مشهد	29	شهید هاشمی نژاد
12	انقلاب اسلامی در مشهد	30	پیشکسوتان پرستاری مشهد
13	موسسات قدیمی خیریه مشهد	31	مسجد کرامت
14	محلات قدیمی مشهد	32	شهرستان خواف

15	انجمن پیروان قرآن	33	شهرستان بیرجند
16	کانون نشر حقایق اسلامی	34	شهرستان گناباد
17	آموزش و پرورش خراسان	35	اصناف در انقلاب اسلامی ۵۷
18	شهریور هزاروسیصدویست	36	بیست وهشت مرداد سی و دو

این بخش باگسترش حوزه کاری و تعریف موضوعات و پروژه های جدید و بهره گیری از ۴ نفر از کارشناسان رسمی و جذب ۱۲ نفر نیروی مقطعی علاقه مند و برون سپاری امور، موفق شده است در طی ۱۲ سال با بیش از ۱۴۱۱ نفر در ۲۷۵۷ جلسه به مدت ۲۲۰۰ ساعت مصاحبه صوتی و تصویری انجام دهد .

آمار ۱۲ سال فعالیت تاریخ شفاهی به تفکیک سال در قالب جدول و نمودار ارائه می گردد .

ردیف	سال	تعداد افراد مصاحبه شده	تعداد جلسات جلسه مصاحبه	مصاحبه های صوتی (ساعت)	مصاحبه های تصویری (ساعت)	جمع کل ساعت مصاحبه ها
1	1377	66	108	60	50	110
2	1378	49	84	20	80	100
3	1379	17	22	10	20	30
4	1380	26	40	10	35	45
5	1381	34	50	15	40	55
6	1382	88	110	40	80	120
7	1383	120	284	60	230	290
8	1384	200	422	5.200	5.296	497
9	1385	130	237	132	125	257
10	1386	179	332	188	180	368
11	1387	187	364	249	230	479
12	1388	315	704	684		

خدمات اسناد تصویری

در این مرکز اطلاع رسانی و ارائه خدمات به محققان اسناد تصویری با ارائه معرفی نامه معتبر صورت می گیرد. محققان از طریق نرم افزار کتابخانه (سیمرغ) اسناد تصویری مورد نیاز خود را انتخاب و با نظر گروه خدمات تخصصی اسناد ، خدمات درخواستی ارائه می شود و هزینه هاتطبق تعرفه های تعیین شده آئین نامه خدمات رسانی منابع خاص دریافت می گردد.

اسناد تصویری شامل عکس، نقاشی، پوستر، نقشه به سه دوره زمانی ذیل تقسیم می شوند:

- 1- قاجار و پهلوی اول تا انتهای سال ۱۳۳۲ شمسی
- 2- پهلوی دوم از ابتدای سال ۱۳۳۳ تا انتهای سال ۱۳۶۰ شمسی
- 3- انقلاب اسلامی از ابتدای سال ۱۳۶۱ تا کنون

تقسیم و قیمت تعرفه های ارائه خدمات اسناد تصویری به محققان بر اساس ذیل می باشد:

- 1- هزینه خدمات اسناد تصویری دوره قاجار و پهلوی اول تا انتهای سال ۱۳۳۲: پرینت بارزولیشن ۳۰۰ به قیمت ۱۰۰۰۰ ریال، کپی به صورت فایل کامپیوتری بر روی سی دی و... بارزولیشن ۱۵۰ به قیمت ۳۰۰۰۰ ریال و بارزولیشن ۳۰۰ به قیمت ۶۰۰۰۰ ریال.
- 2- هزینه خدمات اسناد تصویری دوره پهلوی دوم از ابتدای سال ۱۳۳۳ تا انتهای سال ۱۳۶۰: پرینت بارزولیشن ۳۰۰ به قیمت ۸۰۰۰ ریال، کپی به صورت فایل کامپیوتری بر روی سی دی و... بارزولیشن ۱۵۰ به قیمت ۲۵۰۰۰ ریال و بارزولیشن ۳۰۰ به قیمت ۵۰۰۰۰ ریال.
- 3- هزینه خدمات اسناد تصویری دوره انقلاب اسلامی از ابتدای سال ۱۳۶۱ تا کنون: پرینت بارزولیشن ۳۰۰ به قیمت ۵۰۰۰ ریال، کپی به صورت فایل کامپیوتری بر روی سی دی و... بارزولیشن ۱۵۰ به قیمت ۱۰۰۰۰ ریال و بارزولیشن ۳۰۰ به قیمت ۲۰۰۰۰ ریال.
- 4- هزینه های جانبی اعم از اسکن رنگی یا سیاه و سفید، نوع و اندازه کاغذ، CD خام، دیسکت و... به عهده مراجعه کننده و با تعیین نرخ های مصوب سازمان می باشد

کتابخانه تخصصی تاریخ

مقدمه

گسترش روز افزون اطلاعات و منابع تحقیقاتی و در نتیجه دسترسی سریع به اطلاعات مورد نیاز، تخصصی شدن آنها را ایجاب می کند. در این حال لازم است تا مواد و منابع به طور تخصصی گردآوری و ارائه گردد تا پیشرفت مورد نظر حاصل شود این مسئله باعث شده تا امروز کتابخانه های تخصصی برای استفاده متخصصان و محققان شکل گیرد.

کتابخانه تخصصی تاریخ

تاریخ آینه ای است که رویدادها، شیوه های زندگی، داد و ستد و روابط میان اقوام و ملل را برای آیندگان به تصویر می کشد و ایشان را از تجربیات گذشتگان بهره مند می سازد. این آینه در گذر اعصار و قرون از زنگارهای تحریف، و تصحیف، ابهام و ... مصون نمانده است. از این رو پژوهشگران متخصص برای زدودن این زنگارها و روبیدن غبار فراموشی از رخسار تاریخ، نیاز به مکانی تخصصی با منابع تخصصی در این حوزه دارند.

لذا سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی با تاسیس کتابخانه تخصصی تاریخ در سال ۱۳۷۶ برای برآورده نمودن این نیاز فرهنگی اقدام نمود.

اکنون امکان استفاده از این مجموعه غنی برای محققان، مورخان، دانشجویان رشته تاریخ و رشته های مرتبط با اسناد و مطبوعات فراهم گردیده است.

منابع موجود در کتابخانه تخصصی تاریخ

با توجه به گستردگی منابع تاریخی و از طرفی تخصصی بودن کتابخانه، تلاش شده تا منابع مهم و پژوهشهای جدید، در این کتابخانه گردآوری شود. انواع منابع و کتابها در موضوعهایی چون، اسناد، نامه ها، مکاتبات، خاطرات، سفرنامه ها، تاریخ های عمومی و محلی، فرهنگ ها، آمارنامه ها، کتابهای تخصصی تاریخ با تاکید بر حوزه جغرافیایی خراسان، مشهد و آستان قدس، تاریخ انقلاب اسلامی، دفاع مقدس، انواع لوحهای فشرده در موضوعات مختلف تاریخ و... تهیه شده است و در خدمت محققان و پژوهشگران می باشد.

جامعه استفاده کنندگان

محققان ، طلاب ، دانشجویان و کلیه مورخان و علاقه مندان به تاریخ از سراسر کشور و محققان خارجی.

خدمات و امکانات

- امکان استفاده از نرم افزار جستجوی سیمرغ و راهنمایی توسط کتابدار.
- امکان ارائه خدمات جستجو و آگاهی رسانی جاری و هم چنین اشاعه گزینشی اطلاعات.
- امکان خدمات ارجاعی.
- امکان استفاده از کتب مرجع و غیر مرجع (چاپی-الکترونیکی) موجود به صورت سیستم قفسه باز.
- امکان استفاده از پایان نامه ها (چاپی-الکترونیکی) به صورت سیستم قفسه بسته و درخواست از کتابدار.
- امکان استفاده از پایگاهها و منابع الکترونیکی تخصصی پیوسته و ناپیوسته.
- امکان مشاوره و راهنمایی پژوهشگران.
- امکان تهیه اسکن و کپی از منابع.
- امکان اطلاع رسانی به همکاران و محققان در زمینه کتابخانه تخصصی، منابع موجود و نظام رده بندی جهت دسترسی و استفاده بهتر .
- امکان استفاده از امکانات و تجهیزات مناسب برای استفاده از منابع در داخل کتابخانه .
- امکان ارائه فایل اسکن برخی کتابهای تهیه شده طبق مقررات توسط کتابخانه تخصصی تاریخ.

علاقه مندان می توانند با ارائه کارت شناسایی معتبر یا کارت عضویت کتابخانه مرکزی آستان قدس، از کتابخانه تخصصی تاریخ استفاده نمایند.

نشانی: حرم مطهر رضوی - ضلع شرقی دور برگردان طبرسی - ساختمان بنیاد پژوهشهای اسلامی قدس رضوی - مدیریت امور اسناد و مطبوعات - کتابخانه تخصصی تاریخ
تلفن تماس: ۰۲۲۳۲۵۰۱ (داخلی ۳۱۷)
تلفن و دورنگار مدیریت امور اسناد و مطبوعات: ۰۵۱۳۲۲۲۱۱۴۹

وب سایت سازمان www.aqlibrary.org :

وب سایت مدیریت اسناد و مطبوعات www.aqlibrary.org/document :

۱. واحد مطالعات اسناد وقف

وقف به عنوان یکی از سنت‌های الهی همواره برطرف‌کننده بسیاری از نیازهای اساسی جامعه و موجبات پویایی آن بوده است. در طول تاریخ آستان قدس رضوی به عنوان یکی از بزرگ‌ترین تشکیلات موقوفاتی نقش مهم و مؤثری در گسترش فرهنگی - اجتماعی و پویایی جامعه داشته است.

از آنجاکه حفاظت و نگهداری از اموال و موقوفات آستان قدس رضوی و استفاده از آن در جهت رفع استضعاف مادی و معنوی و تعظیم شعائر دینی و مذهبی همواره مورد توجه و عنایت خاص حضرت امام خمینی (ره) بنیان گزار انقلاب اسلامی و مقام معظم رهبری بوده است و توجه و اهتمام جدی حضرت آیت‌الله واعظ طبسی نماینده محترم ولی فقیه در آستان خراسان و تولیت عظمی آستان قدس رضوی به وقف است. به خاطر همین مجاهدت‌ها هم‌اکنون آستان قدس به عنوان بهترین حافظ اموال موقوفه و عمل به نیت واقفین شناخته شده است. صیانت از موقوفات به طور عام و در آستان قدس رضوی به طور خاص وظیفه‌ای شرعی، اداری و قانونی برای تمامی دست‌اندرکاران است. تا جایی که مقام عظمای تولیت آستان قدس رضوی با اشاره به این موضوع، تأکید نموده است: «حفاظت، نظارت و نگهداری موقوفات و جلوگیری از هرگونه تعدی و تجاوز به آن، کیفیت‌بخشی و بهینه‌سازی و استیفای به موقع حقوق موقوفات و رعایت جهت وقف و دقت در مصارف از اهم وظایف ماست» هم‌اکنون با وجود سابقه فراوان وقف در آستان قدس رضوی، این مسئله آن‌طور که شایسته است فراگیر نشده است و نقش آن در ابعاد گوناگون تا حدی مکتوم و مستور باقی‌مانده است. تلاش در جهت حفظ و صیانت از موقوفات بر اساس محتویات اسناد و مدارک آرشیوی گامی مهم در جهت صیانت از موقوفات محسوب می‌شود. با توجه به وجود اسناد و مدارک مرتبط با مزارع و رقبات موقوفاتی آستان قدس رضوی از دوره صفویه تاکنون و تجمیع آن در مدیریت اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی بنابراین واحد مطالعات وقف تلاش می‌کند تا با بررسی اسناد در راستای احیای موقوفات اقداماتی انجام دهد.

اهداف واحد مطالعات اسناد وقف

- 1- مشخص کردن توزیع جغرافیایی موقوفات آستان قدس در نقاط مختلف ایران با تأکید بر جغرافیای تاریخی این مناطق
- 2- تهیه مستندات تاریخی در ارتباط به هر موقوفه و شناسنامه‌دار کردن کلیه موقوفات آستان قدس رضوی.
- 3- پیدا کردن مستندات تاریخی در ارتباط با رقباتی که از تصرف آستان قدس خارج شده‌اند و در دادگاه‌های قضایی مورد دعاوی حقوقی قرار دارند.
- 4- بررسی عوامل فراز و فرود موقوفات در دوره‌های تاریخی.
- 5- شناسایی اسناد هر موقوفه.
- 6- تشکیل پایگاه مطالعاتی اسناد موقوفات آستان قدس رضوی.

۲. واحد مطالعات انقلاب اسلامی در مشهد

ضرورتها

در راستای رهنمودهای حضرت آیت‌الله واعظ طبسی نماینده محترم ولی فقیه در آستان و مقام منبع تولیت

عظمی آستان قدس رضوی مبنی بر «توجه جدی و احساس مسؤلیت ویژه سازمان کتابخانه‌ها به عنوان یک تشکیلات مستقل و برخوردار از قدمت و اعتبار به اسناد انقلاب اسلامی که بهترین شاهد برای اصالت‌های نظام و ارزش‌های انقلاب اسلامی و نیز ضروری بودن جمع‌آوری و نشر این اسناد، طرح راه‌اندازی مرکز مطالعات انقلاب اسلامی اجرا شد. محوریت حرم مطهر رضوی، شهر مشهد را به عنوان یکی از پایگاه‌های مذهبی و انقلابی در ایران دهه ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ مبدل نمود. فعالیت گروه‌ها، احزاب و علمای صاحب‌نام و اندیشمندان ایدئولوگ و انقلابی در حوادث این سال‌ها، به مشهد جایگاهی ویژه در تاریخ معاصر ایران و انقلاب اسلامی بخشید. حضور هسته مرکزی روحانیت مبارز و در رأس آن مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در مسجد کرامت به عنوان عامل پیوند گروه‌های مذهبی و ملی از یکسو و عامل سازماندهی حرکات انقلاب اسلامی این شهر را از سایر شهرهای ایران متمایز نمود. علاوه بر این وجود کانون‌های فکری همچون کانون نشر حقایق، انجمن پیروان قرآن و نیز جلسات پرسش و پاسخ شهید هاشمی نژاد در مساجد کرامت و امام حسن (ع)، چهره‌ای کاملاً انقلابی به شهر مشهد می‌داد. اسناد و خاطرات به جا مانده از آن روزها، امکان پژوهش در حوزه انقلاب را برای اندیشمندان و علاقه‌مندان در این زمینه فراهم نمود که البته توجهات ویژه مقام منبع تولید و نیز حمایت و اهتمام ریاست محترم سازمان در راه‌اندازی مرکز اختصاصی مطالعات انقلاب اسلامی بستر را جهت انجام تحقیقات گسترده‌تر و مستندسازی و تدوین تاریخ انقلاب اسلامی به خصوص در شهر مشهد و نیز خراسان آماده نموده است. فاز مطالعاتی این طرح طی چندماه گذشته با جمع‌آوری اسناد، اطلاعات و منابع مرتبط جهت تشکیل بانک جامع اطلاعات انقلاب اسلامی در مشهد در حال انجام بوده است و امید می‌رود با حمایت‌های ریاست محترم سازمان، امکان ورود به فاز اجرایی و نیز بهره‌برداری پژوهشگران از گنجینه غنی اسناد مکتوب و غیر مکتوب در تبیین شاخص‌ترین برهه از تاریخ معاصر ایران تحقق یابد.

اهداف

واحد مطالعات انقلاب اسلامی با بهره‌گیری از اسناد قابل توجه موجود در اداره اسناد آستان قدس رضوی به ایجاد بستری مساعد جهت پژوهش‌های تاریخی با محوریت انقلاب اسلامی در مشهد مبادرت نموده. همچنین با توجه به منابع آرشیوی غنی و در عین حال پراکنده موجود، شامل سند، عکس، اسلاید، فیلم، نوار صوتی، نسبت به گردآوری، حفظ، سازماندهی و اشاعه اسناد و مدارک یاد شده اقدام نموده است. تازمینه‌های تحقیقات مستند تاریخی و سندیت تدوین نقش مشهد در تاریخ انقلاب شکوهمند اسلامی ایران فراهم شده و اسناد موجود در ارتباط با تاریخ انقلاب اسلامی جمع‌آوری شود.

شرح وظایف واحد به شرح زیر میباشد:

- گردآوری، حفاظت و سازماندهی اطلاعات، اسناد مکتوب و غیر مکتوب و نیز تاریخ شفاهی مربوط به انقلاب اسلامی در مشهد.
- ایجاد پایگاه و بانک اطلاعات انقلاب اسلامی در مشهد.
- ارائه خدمات علمی و نیز مشاوره، نظارت، هدایت امور پژوهشی در این حوزه.
- تعیین حق دسترسی به اسناد خاص.
- برنامه‌ریزی، اتخاذ تدابیر برای صحت، سهولت و سرعت امر دسترسی به اسناد در زمینه انقلاب اسلامی در مشهد و موجود در اداره اسناد.
- پژوهش اسنادی و تولید محتوای پژوهش مبتنی بر اسناد انقلاب اسلامی در مشهد.

- کارشناسی اسناد شامل ارزشیابی، ارزیابی، نمایه‌سازی و تکمیل بانک اطلاعات انقلاب اسلامی در مشهد.
- تدوین فهرست‌نامه، واژه‌نامه و نمایه‌نویسی تخصصی انقلاب اسلامی در مشهد.
- آسیب‌شناسی بررسی نقاط ضعف و قوت منابع موجود.
- گرفتن اسناد به صورت هدیه، امانت و یا خرید.
- نشر و اطلاع‌رسانی وفق ضوابط
- برنامه‌ریزی و برپایی نمایشگاه تخصصی انقلاب اسلامی در مشهد.

منابع

تاریخ شفاهی

مصاحبه‌های انجام شده در بخش تاریخ شفاهی با محوریت انقلاب اسلامی، مسجد کرامت و نقش اصناف در انقلاب اسلامی در مشهد بالغ بر ۱۱۰۰۰ ساعت بوده که در قالب مصاحبه با ۱۴۰ نفر از فعالین انقلابی در دهه ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ صورت گرفته است. این اشخاص که از طبقات مختلف و به ویژه روحانیون، فرهنگیان و بازار انتخاب شده‌اند اطلاعات و خاطرات قابل توجهی در مورد مراکز و پایگاه‌های انقلاب در مشهد، مساجد، تظاهرات، اعتصابات، روحانیت، اندیشمندان، حضور اصناف و اقشار فرهنگی و نیز هسته مرکزی ساماندهی و رهبری انقلاب در مشهد با حضور حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، حضرت آیت‌الله طبری و نیز شهید هاشمی‌نژاد داشته‌اند که هم‌اکنون در اختیار اداره اسناد آستان قدس رضوی قرار دارد. علاوه بر این موارد یاد شده در خاطرات ۵۶۰ نفر از مطلعین و معتبرین شهر مشهد که در پروژه‌های دیگر این بخش به مصاحبه دعوت شدند، به علت اهمیت اطلاعات این افراد، به صورت مستقیم به بحث انقلاب وارد شده و حدود ۵۰۰۰ ساعت مصاحبه در زمینه انقلاب در آرشو بخش تاریخ شفاهی موجود است. اهم پروژه‌هایی که به صورت غیر مستقیم به بحث انقلاب اسلامی پرداخته شده عبارتند از: شیخ هاشم قزوینی، تاریخ شفاهی آستان قدس رضوی، تاریخ شفاهی آزادگان و جانبازان، تاریخ شفاهی مطبوعات در مشهد، تاریخ شفاهی مدارس علمیه بانوان، تاریخ شفاهی محلات، تاریخ شفاهی پیشکسوتان قرآن، تاریخ شفاهی کتابخانه مرکزی آستان قدس، تاریخ شفاهی روحانیت در مشهد، تاریخ شفاهی کانون نشر حقایق، تاریخ شفاهی انجمن پیروان قرآن، تاریخ شفاهی آموزش و پرورش در مشهد.

در موارد یاد شده اطلاعات دقیقی از احزاب و گروه‌ها، روحانیت مبارز مشهد و نحوه برنامه‌ریزی و سازماندهی فعالیت‌های انقلابی، نشر نوار و اعلامیه‌ها، تظاهرات و اعتصابات و سخنرانی‌ها، بیوت عظام در مشهد و حوادث سال‌های ۱۳۵۶ و ۱۳۵۷، حضور اقشار مختلف در حوادث تاریخی انقلاب سال ۱۳۵۷ در مشهد و نیز کیفیت حلقه‌های ارتباطی انقلابیون در مشهد با مدیریت مدبرانه مقام معظم رهبری، مهم‌ترین پایگاه‌های انقلاب در مشهد از جمله مسجد کرامت و پایگاه‌های فرهنگی، مذهبی و نیز بازار می‌باشد که در کنار اسناد مکتوب و تصاویر و فیلم‌های به جا مانده از آن روزها، می‌تواند مرتفع کننده نیاز پژوهشگران در عرصه انقلاب اسلامی بوده و در بازسازی، مستندسازی، تبیین و تدوین عصر روشن و پر افتخار انقلاب اسلامی در مشهد به کار گرفته شود.

اسناد

بازیابی و آماده سازی ۳۰ هزار برگ سند باموضوع انقلاب اسلامی در مشهد، در حال انجام می‌باشد که با توجه به گستردگی اطلاعات موجود در آن و نیز درجه اهمیت این اطلاعات، از ارزش پژوهشی فراوانی برخوردار می‌باشد. از رقم یاد شده حدود ۳۰۰۰ برگ سند ثبت و درج در پایگاه اطلاعاتی کتابخانه بوده و حجم گسترده‌ای از اسناد به ویژه موارد هدایی هنوز در مرحله ارزیابی و آماده‌سازی بوده است. از این دست می‌توان به ۸۴ جلد دفتر اسناد حجت‌الاسلام فاکر اشاره داشت که بالغ بر ۲۴ هزار برگ سند می‌باشد و حاوی اطلاعات ذی‌قیمت در مورد احزاب و

گروه‌ها به ویژه فعالیت روحانیت معظم در عرصه مباحث ایدئولوژیک انقلابی و آماده‌سازی اقشار مختلف برای حرکت‌های انقلابی و نیز وحدت، پیوند و سازماندهی گروه‌ها در حرکت یکپارچه مردمی به رهبری امام راحل (ره) بوده و نیز علاوه بر گزارشاتی که از شاخص‌ترین لحظات و روزهای انقلاب دارد، مجموعه ارزشمندی از دیدگاه‌ها و عملکرد احزاب و جبهه‌های گوناگون انقلابی را در سالهای ۱۳۴۲ تا ۱۳۶۰ گردآوری نموده است.

علاوه بر مجموعه اهدایی حجت‌الاسلام فاکر از مهم‌ترین موارد اهدا شده می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

- هزار برگ سند توسط حجت‌الاسلام والمسلمین دهشت، اسناد مربوط به مبلغین اعزامی حوزه علمیه مشهد در نقاط مختلف خراسان در ایام محرم، صفر و ماه مبارک رمضان.
- در حدود صد برگ سند توسط حجت‌الاسلام والمسلمین حاج آقای الهی خراسانی ریاست محترم هیأت مدیره سازمان اسناد مربوط به اعلامیه‌های اساتید حوزه علمیه شهر مشهد به همراه نمونه دست خط‌های آنان در حمایت از انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه).
- اسناد خانواده شهید نواب صفوی، تصاویر مربوط به دست‌نوشته‌های شهید نواب صفوی در زندان قصر.
- سیصد برگ اسناد جناب آقای مهندس برازش اسناد مربوط به مبارزات مردم در شهر مشهد.
- بیش از دویست برگ از تصاویر مربوط به مکاتبات ساواک در شهر مشهد و گزارش‌هایی که علیه انقلابیون شهر مشهد تهیه شده است.
- بیش از سه هزار برگ سند از افراد و جمعیت‌های مختلف که در راهپیمایی‌ها و تظاهرات علیه شاه مخلوع حضور داشتند.
- آخرین مجموعه اسناد در این زمینه اعلامیه‌ها، گزارشات، بیانیه‌ها و کتابچه‌هایی از انتشارات دولتی بود که از بخش ارزشیابی به این واحد منتقل و مورد ارزیابی اولیه قرار گرفت. تعداد این اسناد ۱۵۰۰ برگ بوده که در آماده‌سازی قرار دارد.
- مجموعه عکس مرکز اسناد آستان قدس رضوی با ده هزار قطعه عکس با مضامین انقلاب، روحانیت، صحنه‌های تظاهرات، تحصن، سخنرانی‌ها، شهدای انقلاب، اماکن و پایگاه‌های انقلاب، مسیرهای راهپیمایی، حوادث شاخص انقلاب در مشهد همچون حوادث ۹ و ۱۰ دی و حمله دژخیمان رژیم به بیمارستان امام رضا (ع) و نیز تصاویر اهدایی از امام راحل (ره) و نیز رهبران برجسته حرکت‌های انقلابی در مشهد، حضور بیوت عظام در تظاهرات و نیز تحصن گروه‌ها و اصناف همچون پزشکان و فرهنگیان تصویرگر جلوه‌هایی از هویت شهر مشهد در آن سال‌ها می‌باشد.
- همچنین وجود دویست دقیقه تصویربرداری از تظاهرات مردم به مناسبت‌های مختلف در شهر مشهد، حاوی اطلاعات مهم از جنایات رژیم شاه در مقابله با مردم، از منابع موجود است.

۳. واحد مطالعات تاریخ خاندانی

بخشی از تاریخ همه کشورها در ادوار مختلف تاریخی، تاریخ خاندان‌هایی است که نقش حساسی در شرایط ویژه ایفا کرده و در اوضاع فرهنگی، اجتماعی و سیاسی تأثیر منفی یا مثبتی داشته‌اند. تاریخ خاندانی در کشور ما چندان جدی نبوده و جز خاندان‌هایی از علماء یا وزرا شناخته شده نیستند. یا اگر روزگاری مورد توجه بوده‌اند، از یادها رفته و مورخان نیز به آنان نپرداخته‌اند. این در حالی است که نگارش تاریخ خاندانی از مدتها پیش در اروپا آغاز شده است. البته پرداختن به تاریخ خاندانی برای هر خانواده‌ای نیز حائز اهمیت است. گاه نقش یک خاندان در اداره تشکیلات خاص نیز مورد توجه است که این نقش را می‌توان در تشکیلات اداری آستان قدس ملاحظه نمود.

شناخت نقش خاندان‌ها منوط به داشتن مدارک و اسناد است. بنابراین با جمع‌آوری، حفظ و اشاعه مستندات

خاندان‌های با نفوذ تاریخ ایران به ویژه تاریخ آستان قدس و مشهد، می‌توان بسیاری از رخدادها و وقایع مهم تاریخی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را بیشتر درک کرد و شناخت. با توجه به اهمیت مطالعات تاریخ خاندانی، مرکز اسناد آستان قدس رضوی در این امر پیشگام شد و به عنوان نخستین مرکز در ایران، واحد مطالعات تاریخ خاندانی را تأسیس نموده است.

فعالیت‌های واحد تاریخ شفاهی خاندانی

با بررسی سابقه همه کشورهای جهان، با پدیده مهمی چون تاریخ خاندانی روبرو خواهیم بود، که در ادوار مختلف تاریخی، نقش حساسی در شرایط ویژه ایفا کرده و در اوضاع فرهنگی، اجتماعی و سیاسی آن دیار تأثیر منفی یا مثبتی داشته‌اند. اما بررسی تاریخ خاندانی در کشور ایران به غیر از چند استثناء از خاندان‌ها و وزراء، چندان جدی نبوده، که آن‌ها هم بعد از مدتی از یادها رفته و مورد بی‌توجهی مورخان قرار گرفته است، درست در زمانی که نگارش تاریخ خاندانی از مدت‌ها قبل در اروپا آغاز شده، و جایگاه به‌سزایی در تاریخ‌نگاری جوامع مختلف یافته بود.

گاهی هدف یک پژوهش تاریخی، بررسی نقش یک، یا چند خاندان مهم، در اداره یک تشکیلات خاص است، مثل مواردی که به وضوح در تشکیلات اداری آستان قدس قابل مشاهده است. در واقع موروثی بودن برخی مشاغل در تشکیلات اماکن متبرکه از دوره صفویه به بعد، سبب گردید، خاندان‌هایی که طی سالیان دراز دارای مشاغل کلیدی در تشکیلات آستان قدس رضوی بودند، در این مجموعه صاحب نفوذ بسیاری شوند، و معرفی آن‌ها ارزش تحلیل موضوعی و محتوایی برای محققان پیدا کنند.

شناسایی این خاندان‌ها و بررسی نقش آنان در اداره این مجموعه، در تبیین و شناخت بهتر تاریخ آستان قدس مؤثر است، تحلیل امور حاکم بر مجموعه آستان قدس نیز که خود متأثر از اوضاع فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جاری هر دوره تاریخی است، در شناخت تاریخ محلی مشهد، و در سطحی وسیع‌تر در شناخت تحولات کشوری حائز اهمیت است.

در این راستا واحد تاریخ شفاهی خاندانی با کمک اطلاعات و پرونده‌های موجود در بخش تاریخ شفاهی مدیریت اسناد، موفق به شناسایی چهل و یک خاندان خدمه موروثی، و حائز اهمیت جهت مصاحبه شد، که در ذیل به آخرین فرد باقیمانده از این خاندان‌ها که به صورت موروثی در مجموعه آستان قدس مشغول به خدمت هستند، اشاره می‌شود :

ردیف	نام و نام خانوادگی	سال تولد	نوع خدمت
1	حمیدرضا ثقه الاسلامی	1342	خادم
2	محسن ضابطیان حسینی	1313	خادم
3	سید ماشاالله ضابطی	1325	خادم
4	سید محمد رفیع طغرایبی	1338	خادم
5	محمد غفاری	1327	خادم
6	محمد صدری نوحه خوان	1320	حافظ
7	مجتبی ذوالقربی	1336	خادم
8	مهدی صراف رضوی	1312	خادم
9	سید مهدی شعاعی آستانه	1336	خادم
10	محمدجواد هروی	1325	خادم
11	اصغر امین التجاری	1321	خادم
12	غلامحسین ابراهیمی چراغیان	1321	خادم
13	موسی رضوی	1323	خادم

	صدرالادبایی		
14	محمد خلیل اللہیان	1304	خادم
15	حمزہ معین الغربایی	1319	خادم
16	سید حسن آل شہیدی	1315	خادم
17	سید احمد مشیر استخارہ	1316	خادم
18	احمد مظفر مقدم	1318	خادم
19	علی ضیاء الحق	1304	خادم
20	محمود ضیایی	1324	خادم
21	محمد آقا مشیریان	1324	خادم
22	حسین رضوی سروقدی	1332	خادم
23	حمید فرامرزی فر	1325	خادم
24	علی اصغر زرگرباشی	1301	خادم
25	امیر حسین صنعی	1303	خادم
26	محمد حسین مجیری نژاد	1314	خادم
27	عبدالرضا شہابی	1324	خادم

28	محمدجواد تقوی بجنوردی	1318	خادم
29	محمدعلی مادر شاهی	1311	فراش
30	سید جواد شناعی مفرد	1328	فراش
31	سید حسین فراش باشی آستانه	1320	فراش
32	سید هادی هژبر ساداتی	1333	فراش
33	احمد یساول باشی آستانه	1310	فراش
34	سید علی اصغر تولیت ابوالحسنی	1322	فراش
35	علی اکبر رحیمیان مشهدی	1355	دربان
36	احمد آیقچی	1306	دربان
37	محمد تقی چراغچی باشی آستانه	1323	دربان
38	محمد مهدی مستوفی دربان	1328	دربان
39	ابوالفضل قصابیان	1357	دربان

40	محمد فرشچی مشهدی	1310	دربان
41	محمد علی اخلاقی میری	1302	دربان

سؤال‌های عمومی طرح خاندان‌های موروثی آستان قدس

1- خلاصه‌ای از بیوگرافی فرد مصاحبه شونده شامل: زمان و محل تولد، تحصیلات، شغل

2- پیشینه خانوادگی فرد مصاحبه شونده شامل:

- مشاغل

- ارتباط با آستان قدس

- انجام خدمات خاص

- معرفی افراد صاحب نفوذ و با اهمیت خاندان

3- مستندات خاندان اعم از اسناد مکتوب و غیر مکتوب

4- معرفی سایر خاندان‌های مهم و بانفوذ آستان قدس، مشهد و ایران

محمدنظرزاده (کارشناس مسئول بخش تاریخ شفاهی)

نمایه سازی اسناد

جستجوی یک مدرک در مجموعه‌ای بزرگ بسیار وقت‌گیر و مشکل است یا باید جای دقیق نگهداری آن مدرک را دانست یا از محل کلی قرار داشتن مدارک در همان موضوع مطلع بود. برای حل چنین مشکلاتی در کتابخانه‌ها و آرشیوها نیاز به ابزار یا به عبارتی یاری دهنده‌هایی وجود دارد که نمایه یکی از این ابزارهاست. با استفاده از این شیوه سازماندهی اطلاعات می‌توان داده‌ها را به گونه‌ای سامان داد که هر کاربر و استفاده‌کننده‌ای به سهولت و در کمترین زمان ممکن بتواند به اطلاعات مورد نظر خود دست یابد.

معادل کلمه نمایه در انگلیسی واژه **Index** است که از واژه لاتینی **Indic** به معنی دلالت کردن گرفته شده است.

کلمه نمایه نیز از مصدر نمودن و نماییدن گرفته شده است. برای فرایند تهیه نمایه که همان نمایه‌سازی است تعاریف مختلف و متنوعی ارائه شده است؛ در یکی از کامل‌ترین این تعاریف نمایه سازی چنین توضیح داده شده است: «نمایه‌سازی، استفاده از واژگان کنترل شده برای بیان ایده‌های مهم مدرک است که ابتدا در آن ایده‌های اصلی استخراج و سپس اصطلاحات نمایه‌ای از یک زبان مستند انتخاب و به آنها منتسب می‌شوند.»

پیشینه نمایه‌سازی در آستان قدس رضوی

بررسی‌ها نشان می‌دهد در سال‌های پیش از انقلاب شیوه نمایه‌سازی جایگاه خاص و مشخصی در امر ذخیره و

بازیابی اطلاعات منابع کتابخانه آستان قدس رضوی نداشته است. پس از آن نیز در سال‌های نخست دهه ۶۰ بر موضوع بهره‌گیری از روش نمایه‌سازی برای سازماندهی منابع آرشیوی موجود در اداره مخطوطات تأکید می‌شود که انجام آن به دلایل متعدد امکان‌پذیر نشده و برای مدت زمان طولانی به تعویق می‌افتد. نمایه‌سازی در حوزه مطبوعات

در سال ۱۳۷۳ موضوع تهیه نمایه توصیفی جهت نشریات و مجلات موجود در مخزن مطبوعات مطرح می‌شود که هدف عمده آن معطوف به نظم‌بخشیدن اقلام و ویژگی‌های غیر موضوعی منابع است. بنابراین از مجموع نمایه‌های توصیفی نشریات ارسال شده به کتابخانه «فهرست مندرجات مجلات مخزن مطبوعات آستان قدس رضوی» تهیه و تدوین می‌شود که چاپ آن تا حدود ۴۶ شماره ادامه می‌یابد و بعد از آن متوقف می‌شود.

نمایه‌سازی در حوزه اسناد

همان‌طور که اشاره شد در سال‌های پیش از انقلاب در زمینه سازماندهی و آماده‌سازی منابع آرشیوی موجود در کتابخانه اقدامات چندانی صورت نمی‌گیرد و محدوده عمل به بررسی ۳۳ عنوان از اسناد و نمایه‌سازی آنها خلاصه می‌شود. اما پس از انقلاب و در پی تشکیل مرکز اسناد در کتابخانه (سال ۱۳۷۶) فصل جدیدی در روند سازماندهی و آماده‌سازی منابع آرشیوی گشوده می‌شود، زیرا بخش خاصی که عهده‌دار نمایه‌سازی اسناد است ایجاد می‌گردد.

ایجاد بخش آماده‌سازی و آرشیو

پس از تشکیل اداره اسناد در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی بر اساس چارت سازمانی برای این اداره بخشی به عنوان «بخش آماده‌سازی و آرشیو» پیش‌بینی می‌گردد که دارای حوزه عمل گسترده‌ای است که نمایه‌سازی اسناد بخشی از آن می‌باشد. این بخش در ابتدا با در اختیار گرفتن ۳ نفر نیروی کارشناس وظیفه سازماندهی و نمایه‌سازی اسناد را بر عهده می‌گیرد اما در سال‌های بعد با افزایش نیروی انسانی بر کمیت و توسعه فعالیت‌های خود می‌افزاید. از عمده‌ترین فعالیت‌های صورت گرفته در این مقطع می‌توان به این موارد اشاره نمود:

- 1- تهیه شیوه‌نامه‌ای به نام «شیوه‌نامه نمایه‌سازی، چکیده‌نویسی، تدوین اصطلاحنامه و مستندسازی در نمایه‌سازی اسناد» که به میزان قابل ملاحظه‌ای روش و روند نمایه‌سازی اسناد را هدفمند و متحول می‌نماید.
- 2- تهیه فهرست مستند اسامی رجال و شخصیت‌های موجود در اسناد. (سال ۱۳۸۱)
- 3- تهیه فهرست مهرهای موجود در اسناد. (سال ۱۳۸۱)
- 4- تهیه اصطلاحنامه رضوی. (سال ۱۳۸۲)

ایجاد بخش نمایه‌سازی اسناد

در سال ۱۳۸۲ با تحولاتی که در ساختار اداری سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی به وجود می‌آید نام بخش آماده‌سازی و آرشیو به بخش نمایه‌سازی اسناد تغییر می‌یابد. این مسئله سبب می‌شود انجام سایر امور به بخش‌های خاص دیگری محول شود و شرح وظیفه این بخش تنها به تهیه نمایه برای انواع اسناد مکتوب و تصویری محدود گردد. قابل ذکر است هم‌اکنون این بخش با ۷ نفر نیروی کارشناس و کارشناس ارشد در رشته تاریخ و کتابداری مشغول فعالیت می‌باشد. اما عمده‌ترین فعالیت‌های این دوره را به سه بخش می‌توان تقسیم نمود:

بخش اول: ایجاد سیاست‌گذاری در شیوه و نحوه نمایه‌سازی اسناد

- 1- تغییر در روند انتقال اسناد از بخش مخزن اسناد به بخش نمایه‌سازی.
- 2- تغییر در سیاست‌های مربوط به عمق نمایه‌سازی اسناد.
- 3- برنامه‌ریزی جهت کنترل واژگان.

بخش دوم: تهیه دستنامه و انجام طرح‌های پژوهشی برای مستندسازی اطلاعات

- 1- تهیه دستنامه چکیده نویسی و نمایه‌سازی.
- 2- طرح پژوهشی مستندسازی مهرهای موجود در اسناد.
- 3- طرح پژوهشی مستندسازی اسامی موجود در اسناد (دوره صفویه)

بخش سوم: برنامه‌ها و طرح‌های در دست اقدام

- 1- برنامه‌ریزی جهت تدوین مجدد اصطلاحنامه بر پایه انواع اسناد نمایه‌سازی شده (مکتوب و تصویری)
- 2- برنامه‌ریزی جهت ایجاد پایگاه مهر در نرم افزار سیمرغ.

واحد عکس

عکسها از اسناد بسیار ارزشمند در حوزه تحقیقات تاریخی در دو قرن اخیر به شمار می‌روند. هر چند که از لحاظ قدمت و سابقه تاریخی و در سطحی فراگیر این اسناد سابقه‌ای به قدمت عمر انسانها در طول تاریخ را دارا می‌باشند به طوری که تصاویر و نقاشی‌های که از انسانهای اولیه در درون غارها کشیده شده است خودگویای تقدم اسناد تصویری به اسناد مکتوب می‌باشد

این وجه از اسناد با توجه به خصوصیات ذاتی خود که هم حس زیبایی را در وجود خود دارا می‌باشد و هم هنر لحظه‌ها را، باعث شده است با وجود تغییرات عمده در شکل ظاهری و فیزیکی به هیچ وجه حس تازگی و جذابیت خود را از دست نداده بلکه بر ارزش و نفاست آن افزوده شود و در میان اسناد مکتوب و غیر مکتوب فقط عکسها از این خصوصیات برخوردارند. به طوری که در بعضی موارد یک قطعه عکس می‌تواند به عنوان یک سند تاریخ‌گویای یک ملت و یا یک قوم باشد و تمام خصوصیات فردی و اجتماعی آنها را از جمله اعتقادات، فرهنگ، آداب و رسوم و حتی انواع تفریحات و سرگرمیها و... را به راحتی بازگو کند

عکس و عکاسی در آستان قدس رضوی

با ورود صنعت عکاسی به ایران و رونق و پیشرفت آن، آستان قدس رضوی از این صنعت در ثبت وقایع، اماکن و معماری خود بهره‌گرفت، حتی عکاسانی را به همین منظور به استخدام درآورد که نمونه اسناد مربوط به عکاسی در آستان قدس رضوی در مخزن اسناد مدیریت امور اسناد و مطبوعات موجود می‌باشد

معرفی مجموعه‌های عکس مدیریت امور اسناد و مطبوعات

از زمان تاسیس اداره اسناد (مهر ۱۳۷۶) علاوه بر پرداختن به اسناد نوشتاری، به جمع‌آوری، ثبت، نمایه‌سازی و اطلاع‌رسانی در مورد عکس‌ها نیز همت گماشته شده که حاصل این تلاش، جمع‌آوری حدود ۵۰۰۰۰ هزار قطعه عکس در موضوع خراسان، مشهد، آستان قدس رضوی است که در ذیل به برخی از آنها اشاره می‌شود

مجموعه عکس‌های حرم مطهر و اماکن متبرکه رضوی که تعداد ۱۵۰۰۰ قطعه توسط آقای علی اصغر ناصری مهر، عکاس و مسئول بخش فیلم‌تک کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی گرفته و بعد از تاسیس مدیریت اسناد تحویل این مدیریت شده است

مجموعه عکس های حرم و اماکن متبرکه که از راههای مختلفی مانند انتقالی از ادارات مختلف آستان قدس .
رضوی ، خریداری ، وقف و اهدا به مدیریت ، فراهم شده است
(مجموعه عکس های انقلاب اسلامی ۱۵۰۰قطعه (خریداری
مجموعه عکس های حضرت امام خمینی (ره) ۱۰۰۰قطعه(خریداری
مجموعه عکس های وقفی حاج حسین آقا ملک و خانواده علم ۵۰۰۰قطعه
مجموعه عکس های اهدایی بنیاد شهید انقلاب اسلامی تهران ۴۰۰۰قطعه
مجموعه عکس های خریداری شده از کاخ گلستان درموضوع خراسان ،مشهد و آستان قدس رضوی ۵۵۰ قطعه
مجموعه عکس های علما و روحانیون ۲۵۰۰قطعه اهدایی آقای معصومی
مجموعه عکس های روابط عمومی سازمان کتابخانه ها ،موزها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی ۵۰۰ قطعه و غیره

اهدایگران عمده عکس

از جمله عواملی که باعث غنی تر شدن آرشیو اسناد تصویری این مدیریت شده است اهدای عکس توسط آقایان معصومی ، مهندس دیشیدی، احمد علی منتظری، قریشی، کبیری، غلامرضا صدیق، جواد رفوگران ،حجه الاسلام و المسلمین الهی خراسانی ،و بسیاری از کسان دیگری است که با اهدای مجموعه اسناد خود ، یاریگرما در تکمیل مجموعه وثبت گوشه ای تاریخ و فرهنگ این مرز وبوم بوده اند.